Heeft een overbeschermende opvoeding een negatief effect op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de bovenbouw van de basisschool?

Beantwoord door Jolene van der Kaap-Deeder (antwoordspecialist) en Marianne Hooijsma (kennismakelaar Kennisrotonde).]

19 december 2022

KR. 1530

Kort antwoord

Overbeschermend opvoeden wordt gekenmerkt door een hoge mate van ouderlijke betrokkenheid die opdringerig is. Studies laten zien dat overbeschermend opvoeden negatief samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling van basisschoolkinderen, zoals een hoger niveau van internaliserend en externaliserend probleemgedrag.

Antwoord

De manier waarop ouders en de samenleving als geheel kijken naar opvoeding is veranderd in de loop van de 20e eeuw en met name in de westerse samenleving. Ouders stellen steeds hogere eisen en hebben hogere verwachtingen voor zowel zichzelf als hun kind (Faircloth, 2014). Daarnaast wordt opvoeding meer gezien als een arbeidsintensief, kostbaar en kindgericht proces, wat gebaseerd moet zijn op kennis in plaats van intuïtie (Hays, 1996; Ramaekers & Suissa, 2012). Deze intensieve kijk op opvoeding is nu het dominante perspectief geworden (Faircloth, 2020), en wordt vaak verkondigd in ouderschapstijdschriften, boeken en tv-shows, en zelfs in sociaal beleid (Daly, 2013). Deze intensieve opvoedingsmentaliteit kan problematische gevolgen hebben, waaronder overbeschermend opvoeden (Segrin et al., 2013). In dit antwoord wordt er specifiek gekeken naar de invloed van overbeschermend opvoeden op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de bovenbouw van de basisschool. Sociaal-emotionele ontwikkeling is een breed begrip waarbij wordt verwezen naar de mate van sociale competentie, emotionele competentie, zelfregulatie, gedragsproblemen, en cognitief functioneren gerelateerd aan deze domeinen (bijv., het verwerken van sociale informatie; Campbell et al., 2016).

Wat is overbeschermend opvoeden?

Ouders die overbeschermend opvoeden worden soms aangeduid als “helikopter ouders” (verwijst naar het constant “boven het hoofd zweven van het kind”; Bristow, 2014) of “curling ouders” (vernoemd naar de sport “curling” waarbij spelers het ijs voor de steen wegvegen om het traject van de steen makkelijker te maken; Sørensen & Nielsen, 2021). Overbeschermend opvoeden verwijst naar het streven van ouders om de perfecte ouder te zijn door sterk betrokken te zijn bij het leven van hun kind en het kind in hoge mate te

beschermen tegen mogelijke bedreigingen (Holmbeck et al., 2002). Deze bescherming wordt gezien als "over"-beschermend of opdringerig en onderschat de capaciteiten van het kind. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan ouders die het huiswerk maken voor hun kind, excessief bezorgd zijn over de gezondheid van het kind, of zeggenschap willen hebben over zo goed als alles wat het kind doet.

Twee soorten overbeschermend opvoeden

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen twee soorten overbeschermend opvoeden: *angstgedreven* en *egobetrokken* overbeschermend opvoeden.

1. Angstgedreven overbeschermend opvoeden wordt gekenmerkt door angst of bezorgdheden vanuit de ouder over de toenemende autonomie van het kind (Holmbeck et al., 2002). Ouders die hier hoog op scoren zijn bijvoorbeeld bereid de privacy van het kind te schenden om problemen te voorkomen of taken van het kind over te nemen. Dergelijke ouders zijn gefocust op het preventief oplossen van problemen, waardoor het kind niet de kans krijgt om zelf problemen op te lossen en te leren van faalervaringen. Onderzoek heeft zich vooral op dit soort overbeschermend opvoeden gericht.
2. Egobetrokken overbeschermend opvoeden is gericht op het beschermen van het ego of de zelfwaardering van het kind (Brummelman et al., 2015). Ouders die op deze manier opvoeden zetten het kind bijvoorbeeld op een voetstuk of complimenteren het kind constant. Hiermee proberen ouders niet alleen de zelfwaardering van hun kinderen te waarborgen, maar proberen ze ook hun eigen zelfwaardering in stand te houden. Deze ouders hebben de neiging om hun eigen zelfwaardering afhankelijk te maken van de prestaties van hun kind. Deze ouders investeren zeer sterk in hun kind, omdat ze het gevoel hebben dat zowel de zelfwaardering van hun kind als die van hunzelf op het spel staat.

Belangrijke nuancering: Opvoeding is veranderlijk

Het is belangrijk om op te merken dat opvoeding niet stabiel is. De manier van opvoeden wordt door meerdere factoren bepaald, bijvoorbeeld door hoe de ouder en het kind zich op een bepaald moment voelen en door kenmerken van de situatie. Opvoeding is dynamisch en studies hebben aangetoond dat er belangrijke verschillen zijn van dag tot dag (Van der Kaap-Deeder et al., 2017) en zelfs van moment tot moment (Bülow et al., 2022) in hoe een ouder opvoedt. Een ouder kan bijvoorbeeld zeer overbeschermend zijn in de ochtend maar eerder matig overbeschermend in de avond (Luijk et al., 2022). Hoewel sommige ouders hoger scoren op overbeschermend opvoeden dan anderen, kunnen veel ouders wel eens dit soort opvoeding vertonen. Kortom, we moeten voorzichtig zijn met het plaatsen van ouders in hokjes, gegeven het veranderlijk karakter van opvoeden.

Gevolgen van overbeschermend opvoeden voor basisschoolkinderen

Roo et al. (2022) voerden een systematische review uit met 29 onderzoeken die de effecten van overbeschermend opvoeden onderzochten bij zowel adolescenten als kinderen op de basisschool. Zij vonden dat overbeschermend opvoeden samenhing met meer internaliserend en externaliserend probleemgedrag, ongeacht de leeftijd van het kind. Dit verband was sterker voor studies waarbij opvoeding en probleemgedrag op hetzelfde moment werden gemeten (d.w.z., cross-sectioneel) dan op verschillende momenten (d.w.z., longitudinaal). Een andere cross-sectionele studie vond dat

overbeschermend opvoeden door zowel de moeder als vader samenhing met het ervaren van meer zorgen en het niet goed kunnen omgaan met onzekerheden bij 9- tot 12-jarigen (Shen et al., 2020).

Een belangrijke beperking bij dergelijk cross-sectioneel onderzoek is dat het moeilijk is om te bepalen of overbeschermend opvoeden de oorzaak of het gevolg is van probleemgedrag bij het kind. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat overbeschermend opvoeden meer externaliserend probleemgedrag (bijv., agressie) in de hand werkt, maar externaliserend probleemgedrag kan ook meer overbescherming vanuit de ouder uitlokken omdat de ouder het gevoel heeft dat het kind meer bescherming nodig heeft. Als een relatie tussen beiden wordt aangetoond, weten we dus niet of het gedrag van het kind het opvoedgedrag veroorzaakt of andersom. Een derde mogelijkheid is dat er sprake is van een wederkerig proces. Om oorzaak en gevolg vast te stellen is er dus longitudinaal (of experimenteel) onderzoek nodig.

Een longitudinaal onderzoek toonde aan dat ADHD-symptomen bij 3-jarigen samenhingen met meer overbeschermend opvoeden op 6-jarige leeftijd, wat vervolgens relateerde aan meer angstsymptomen op 9-jarige leeftijd (Meyer et al., 2022). Deze bevindingen suggereren daarom dat ADHD mogelijk overbeschermend opvoeden kan uitlokken, waarbij dit soort opvoeding vervolgens gerelateerd is aan angst bij het kind op latere leeftijd. Een longitudinaal, observationeel onderzoek toonde aan dat kinderen die op 4-jarige leeftijd meer sociaal teruggetrokken waren, ook meer angstig, verlegen en sociaal teruggetrokken waren op 7-jarige leeftijd wanneer hun moeder hoog scoorde op geobserveerd overbeschermend opvoeden (Degnan et al., 2008). Dit toont dus aan dat overbeschermend opvoeden een risicofactor is voor de continuering van sociaal teruggetrokken gedrag.

Waarom overbeschermend opvoeden nadelig kan zijn voor het kind

De hiervoor genoemde onderzoeken laten zien dat overbeschermend opvoeden nadelige gevolgen heeft voor het kind. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat het kind in mindere mate een gevoel van autonomie heeft (Kwon et al., 2016; Van Petegem et al., 2020). Overbeschermend opvoeden, zoals het overnemen van problemen van het kind en het te veel betrokken zijn bij het dagelijks leven van het kind, zet druk op het kind, waarbij het zich gecontroleerd en verstikt kan gaan voelen. Het kind kan ook een loskoppeling van zijn eigen interesses en waarden ervaren, omdat er weinig mogelijkheden zijn voor exploratie vanuit het kind. Onderzoek heeft ook aangetoond dat ouderlijke betrokkenheid, geoperationaliseerd als tijd doorgebracht met het kind, geen duidelijke voorspeller is van het adaptieve functioneren van kinderen en adolescenten (Boonk et al., 2018; Milkie et al., 2015). Dergelijk onderzoek, gecombineerd met studies naar de kwaliteit van opvoeding (bijv., Van der Kaap-Deeder et al., 2017), laat zien dat een optimale opvoeding vooral gekenmerkt wordt door een hoge kwaliteit, zoals het ondersteunen van de autonomie van het kind, en niet per se kwantiteit van ouder-kind interacties. Dit is een interessante bevinding aangezien overbeschermend opvoeden voortkomt uit een intensieve kijk op opvoeding waarbij arbeidsintensief opvoeden als ideaal wordt gezien (Hays, 1996).

Geraadpleegde bronnen

Boonk, L., Gijselaers, H.J., Ritzen, H.T., & Brand-Gruwel, S. (2018). A review of the relationship between parental involvement indicators and academic achievement. *Educational Research Review*, *24*, 10-30.

Bristow, J. (2014). The double bind of parenting culture: Helicopter parents and cotton wool kids. In E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, & J. Macvarish (Eds.), *Parenting culture studies* (pp. 200-215). Palgrave Macmillan London.

Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S. A., Orobio de Castro, B., & Bushman, B. J. (2015). My child is God's gift to humanity: Development and validation of the Parental Overvaluation Scale (POS). *Journal of Personality and Social Psychology, 108*, 665–679.

Bülow, A., Van Roekel, E., Boele, S., Denissen, J., & Keijsers, L. (2022). Parent-adolescent interaction quality and adolescent affect: An experience sampling study on effect heterogeneity. *Child Development, 93, e315–e331*.

Campbell, S. B., Denham, S. A., Howarth, G. Z., Jones, S. M., Vick Whittaker, J., Williford, A. P., Willoughby, M. T., Yudron, M., & Darling-Churchill, K. (2016). Commentary on the review of measures of early childhood social and emotional development: Conceptualization, critique, and recommendations. *Journal of Applied Developmental Psychology, 45*, 19–41.

Daly, M. (2013). Parenting support: Another gender-related policy illusion in Europe? *Women's Studies International Forum, 41*, 223-230.

Degnan, K. A., Henderson, H. A., Fox, N. A., & Rubin, K. H. (2008). Predicting social wariness in middle childhood: The moderating roles of child care history, maternal personality and maternal behavior. *Social Development, 17*, 471–487.

Faircloth, C. (2014). Intensive parenting and the expansion of parenting. In E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, & J. Macvarish (Eds.), *Parenting culture studies* (pp. 25–50). Palgrave Macmillan London.

Faircloth, C. (2020). 'Utterly heart-breaking and devastating': Couple relationships and intensive parenting culture in a time of 'cold intimacies'. In J. Carter and L. Arocha (Eds.) *Romantic relationships in a time of 'cold intimacies'* (pp. 235–60). Palgrave Macmillan Cham.

Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood.* Yale University Press.

Holmbeck, G. N., Johnson, S. Z., Wills, K. E., & McKernon, W. (2002). Observed and perceived parental overprotection in relation to psychosocial adjustment in preadolescents with a physical disability: The mediational role of behavioral autonomy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 70*, 96–110.

Kwon, K.-A., Yoo, G., & Bingham, G. E. (2016). Helicopter parenting in emerging adulthood: Support or barrier for Korean college students' psychological adjustment? *Journal of Child and Family Studies, 25*, 136–145.

Luijk, M., Bülow, A., Boele, S., de Haan, A., Van der Kaap-Deeder, J., & Keijsers, L. (2022). Overparenting in adolescents' everyday life: Development and validation of the Momentary Overparenting Scale. *(preprint)*

Meyer, A., Kegley, M., & Klein, D. N. (2022). Overprotective parenting mediates the relationship between early childhood ADHD and anxiety symptoms: Evidence from a cross-sectional and longitudinal study. *Journal of Attention Disorders, 26*, 319–327.

Milkie, M. A., Nomaguchi, K. M., & Denny, K. E. (2015). Does the amount of time mothers spend with children or adolescents matter? *Journal of Marriage and Family*, *77*, 355–372.

Ramaekers, S. & Suissa, J. (2012). *The claims of parenting: Reasons, responsibility and society.* Springer Dordrecht.

Roo, M., Veenstra, R., & Kretschmer, T. (2022). Internalizing and externalizing correlates of parental overprotection as measured by the EMBU: A systematic review and meta-analysis. *Social Development*, 1–22.

Segrin, C., Woszidlo, A., Givertz, M., & Montgomery, N. (2013). Parent and child traits associated with overparenting. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *32*, 569-595.

Sørensen, N. U., & Nielsen, M. L. (2021). 'In a way, you'd like to move with them': Young people, moving away from home, and the roles of parents. *Journal of Youth Studies*, *24*, 547-561.

Shen, Y., Luo, Z., Fu, D., Qie, M., & Wang, L. (2020). Parenting profiles, intolerance of uncertainty, and worry among Chinese primary school children. *Journal of Child and Family Studies*, *29*, 2303-2313.

Van der Kaap-Deeder, J., Vansteenkiste, M., Soenens, B., & Mabbe, E. (2017). Children's daily well-being: The role of mothers', teachers', and siblings' autonomy support and psychological control. *Developmental Psychology*, *53*, 237-251.

Van Petegem, S., Antonietti, J. P., Eira Nunes, C., Kins, E. & Soenens, B. (2020). The relationship between maternal overprotection, adolescent internalizing and externalizing problems, and psychological need frustration: A multi-informant study using response surface analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, *49*, 162–177.

Meer weten?

Kinderopvang Totaal schreef een artikel over hoe je als professional om kunt gaan met overbeschermende opvoeders.

Bekijk het kennisdossier over ouderschap en opvoeden van het Nederlands Jeugdinstituut.

Over deze vraag

Opgesteld door:	Jolene van der Kaap-Deeder (antwoordspecialist) en Marianne Hooijsma (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	Leerkracht vo
Geraadpleegde experts:	Sander Thomaes (hoogleraar Ontwikkelingspsychologie)
Onderwijssector:	Primair onderwijs

Trefwoorden: Overbeschermend opvoeden, sociaal emotionele ontwikkeling, probleemgedrag, ouders

Referentie: Kennisrotonde. (2022). *Heeft een overbeschermende opvoeding een negatief effect op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de bovenbouw van de basisschool?* (KR. 1530)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een dienst van het NRO.